

УДК 341.231.14:343.131.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.151>

СУТНІСТЬ ТА СИСТЕМА МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПІДСУДНОГО: ВІД ЗАГАЛЬНОВИЗНАНИХ ПРИНЦИПІВ ДО АКТІВ 'М'ЯКОГО ПРАВА

Ліховіцький Я.О.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правової політики
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ORCID: 0000-0002-8537-2676

e-mail.: lihovickiy.jo@gmail.com

Ліховіцький Я.О. Сутність та система міжнародних стандартів правового статусу підсудного: від загально визнаних принципів до актів «м'якого права».

У статті здійснено комплексний аналіз сутності та системи міжнародних стандартів правового статусу підсудного. Досліджено проблему термінологічної невизначеності поняття «міжнародні стандарти» в контексті кримінального судочинства та захисту прав підсудного. Виявлено, що відсутність єдиного легального визначення цього терміну та чітких критеріїв віднесення норм до загально визнаних створює суттєві перешкоди для їх ефективного застосування на практиці.

Проаналізовано різні доктринальні підходи до розуміння міжнародних стандартів прав підсудного. Встановлено, що в науковій літературі існує тенденція до ототожнення міжнародних стандартів з різними правовими категоріями: правами людини, зобов'язаннями держав, принципами міжнародного права. Досліджено специфіку європейських стандартів як особливої підкатегорії міжнародних стандартів прав підсудного.

Визначено систему джерел міжнародних стандартів, яка включає загально визнані міжнародні документи (Статут ООН, Загальна декларація прав людини, Пакти 1966 року), регіональні стандарти та акти «м'якого права». Особливу увагу приділено аналізу рекомендаційних документів міжнародних організацій, які, попри відсутність обов'язкової юридичної сили, відіграють важливу роль у розвитку системи стандартів.

Виявлено основні проблеми практичного застосування міжнародних стандартів: розпорошеність норм у різних міжнародних документах, відсутність універсального механізму тлумачення та складність імплементації в національні правові системи. Проаналізовано відмінності між європейською та універсальною системами захисту прав підсудного в контексті наявності

механізмів офіційного тлумачення стандартів.

Обґрунтовано, що дотримання міжнародних стандартів прав підсудного є важливим показником демократизації суспільства, якості відносин між особою і державою та розвитку громадянського суспільства. Запропоновано розглядати міжнародні стандарти як динамічну систему, що постійно еволюціонує відповідно до розвитку суспільних відносин та потреб захисту прав людини.

Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення механізмів імплементації та тлумачення міжнародних стандартів, підвищення рівня їх розуміння та застосування правниками на практиці. Визначено перспективи розвитку системи міжнародних стандартів прав підсудного в контексті сучасних тенденцій міжнародного права.

Ключові слова: міжнародні стандарти, правовий статус підсудного, кримінальне судочинство, права людини, м'яке право.

Likhovitsky Ya.O. The essence and system of international standards of the legal status of the defendant: from generally recognized principles to acts of «soft law».

The article carries out a comprehensive analysis of the essence and system of international standards of the legal status of the defendant. The problem of terminological uncertainty of the concept of «international standards» in the context of criminal proceedings and protection of the defendant's rights is investigated. It is revealed that the absence of a single legal definition of this term and clear criteria for classifying norms as generally recognized creates significant obstacles to their effective application in practice.

Various doctrinal approaches to understanding international standards of the defendant's rights are analyzed. It is established that in the scientific literature there is a tendency to identify international standards with various legal categories: human rights, obligations of states, principles of international law. The specifics of

European standards as a special subcategory of international standards of the defendant's rights are investigated.

The system of sources of international standards is determined, which includes generally recognized international documents (UN Charter, Universal Declaration of Human Rights, 1966 Covenants), regional standards and acts of «soft law». Particular attention is paid to the analysis of the recommendation documents of international organizations, which, despite the lack of binding legal force, play an important role in the development of the system of standards.

The main problems of the practical application of international standards are identified: the dispersion of norms in various international documents, the absence of a universal interpretation mechanism and the complexity of implementation in national legal systems. The differences between the European and universal systems of protection of the rights of the defendant are analyzed in the context of the availability of mechanisms for official interpretation of standards.

It is substantiated that compliance with international standards of the rights of the defendant is an important indicator of the democratization of society, the quality of relations between the individual and the state and the development of civil society. It is proposed to consider international standards as a dynamic system that is constantly evolving in accordance with the development of social relations and the needs for the protection of human rights.

Proposals are formulated to improve the mechanisms of implementation and interpretation of international standards, to increase the level of their understanding and application by lawyers in practice. Prospects for the development of the system of international standards of the rights of the defendant in the context of modern trends in international law are determined.

Key words: international standards, legal status of the defendant, criminal justice, human rights, soft law.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації та розвитку міжнародного права особливої актуальності набуває питання уніфікації та стандартизації правового статусу учасників кримінального процесу, зокрема підсудного. Міжнародна спільнота протягом останніх десятиліть розробила комплекс фундаментальних стандартів, спрямованих на забезпечення справедливого судочинства та захист прав особи, яка притягається до кримінальної відповідальності.

Правовий статус підсудного є одним із ключових елементів системи кримінального правосуддя, що відображає рівень демократичності та гуманності держави. Міжнародні стандарти у

цій сфері встановлюють мінімальні гарантії забезпечення прав підсудного, які повинні бути імплементовані у національне законодавство країн-учасниць міжнародних договорів.

Особливої важливості набуває дослідження міжнародних стандартів правового статусу підсудного в контексті євроінтеграційних процесів та необхідності гармонізації національного законодавства з міжнародними нормами. Це зумовлює потребу в комплексному аналізі міжнародно-правових актів та практики їх застосування у різних правових системах.

Огляд джерельної бази. Проблематика міжнародних стандартів правового статусу підсудного була предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Фундаментальні аспекти правового статусу підсудного розглядалися у працях М. Михеєнка, В. Маляренка, В. Шибіко. Міжнародно-правові стандарти захисту прав людини у кримінальному процесі досліджували С. Ківалов, Ю. Грошевий, О. Кучинська.

Серед зарубіжних дослідників значний внесок у розробку даної проблематики зробили М. Бассіуні, С. Тречсел, Д. Гом'єн. Їхні праці присвячені аналізу міжнародних механізмів захисту прав підсудного та практиці Європейського суду з прав людини.

Окремі аспекти імплементации міжнародних стандартів правового статусу підсудного в національне законодавство висвітлені в роботах В. Гончаренка, Л. Лобойка, О. Шило. Проте комплексного дослідження сучасних міжнародних стандартів правового статусу підсудного з урахуванням новітніх тенденцій розвитку міжнародного права досі не проводилось.

Метою дослідження є комплексний аналіз системи міжнародних стандартів правового статусу підсудного, визначення основних тенденцій їх розвитку та розробка рекомендацій щодо вдосконалення механізмів імплементации цих стандартів у національне законодавство.

Виклад матеріалу дослідження. Коли йдеться про оцінку того, як держави виконують свої зобов'язання за міжнародними договорами, правники в Україні та за кордоном часто оперують поняттям «міжнародні стандарти». Яскравим прикладом такого підходу є документ від 11 квітня 2006 року – Заключні коментарі Комітету ООН з прав людини щодо шостої періодичної доповіді України, де активно вживаються терміни «стандарт» та «стандарт захисту» [1, с. 97].

Слід відзначити, в оціночних та рекомендаційних документах термін «міжнародний стандарт» використовується для порівняння розвитку різних суспільних сфер та правових механізмів захисту з вимогами міжнародного права. Проте варто також зазначити, що хоча терміни «міжнародні стандарти» та «стандарти Ради Єв-

ропи» широко вживаються, їхній зміст досі не отримав належного теоретичного обґрунтування ні в загальній теорії міжнародного права, ні в міжнародному кримінальному процесі зокрема.

При цьому, дослідники відзначають дві ключові проблеми: по-перше, більшість юристів не мають чіткого розуміння поняття «міжнародні стандарти прав підсудного»; по-друге, спостерігається негативна реакція судів та правоохоронних органів на спроби апелювати до цих стандартів. Це свідчить про поверхневе розуміння міжнародних стандартів прав підсудного як серед правників, так і серед пересічних громадян.

Попри ці складнощі, наукова спільнота продовжує працювати над створенням системи кримінального судочинства, яка б відповідала міжнародним стандартам (див., напр., праці О. Капліної, Д. Сімонович, О. Тищенко та ін.¹). Тому залишається актуальним завдання дослідження міжнародних стандартів прав підсудного в контексті міжнародного кримінального процесу та визначення їх сутності. Складнощі практичного застосування загальноновизнаних принципів та норм міжнародного права виникають саме через відсутність єдиного розуміння їхньої природи.

У сфері захисту прав людини термін «міжнародні стандарти» часто використовується як взаємозамінний з іншими поняттями: власне правами людини, зобов'язаннями країн за міжнародними договорами та принципами міжнародного права у сфері прав людини. У науковій юридичній літературі, особливо при аналізі правових актів щодо прав людини, словосполучення «міжнародні стандарти» нерідко застосовується просто як синонім самих нормативно-правових актів. Це створює термінологічну плутанину, адже одне й те саме поняття починає позначати і правові документи, і права та обов'язки, які вони встановлюють.

Ситуація стає ще складнішою через те, що в діючих міжнародно-правових договорах немає чіткого визначення поняття «міжнародний стандарт прав людини». У них також не прописані ані критерії, ані основні характеристики цієї категорії. Міжнародні правозахисні організації теж не надають вичерпного пояснення цього терміну [3, с. 17].

Багато науковців, включаючи фахівців з процесуального права, вже звертали увагу на цю проблему. Дискусія щодо визначення та тлума-

чення загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права триває давно і залишається предметом суперечок як у загальній теорії міжнародного права, так і в контексті міжнародного кримінального процесу.

Отже, зважаючи на відсутність чіткого легального тлумачення сутності даної термінології в науці міжнародного кримінального процесу висловлюються досить різноманітні концептуальні підходи до розкриття їх справжнього значення. Наведемо деякі з них.

Так окремі правники, наприклад, Дж. Рехман (Javaid Rehman) взагалі не бачить потреби в конкретизації даних термінів, зважаючи, що їх слід відносити до понятійного апарату загального міжнародного права, інші до таких відносять деякі абстрактні ідеї, звичаї, які існують самі по собі або мають потребу у встановленні в кожному конкретному випадку. Поширеною думкою слід вважати віднесення до міжнародних принципів і норм міжнародного права різних міжнародних документів загального характеру або міжнародних договорів, ратифікованих всіма або більшістю держав [4, с. 33].

Деякі науковці розробляють власні визначення концепції міжнародного стандарту, базуючись на своєму розумінні цього поняття. Наприклад, у трактуванні П. Рабіновича та М. Хавронюка міжнародні стандарти прав людини постають як специфічні індикатори цих прав, які закріплені в міжнародних документах і мають для держав або рекомендаційний, або обов'язковий характер [5, с. 19].

На думку В. Буткевича, міжнародні стандарти - це комплексне поняття, що охоплює кілька аспектів: по-перше, це норми, які регулюють права і свободи людини в певних сферах життя; по-друге, вони визначають механізми застосування загальноновизнаних норм міжнародного права; по-третє, окреслюють можливі та необхідні зобов'язання держав щодо захисту прав людини; по-четверте, встановлюють міжнародні гарантії цих прав і свобод; і нарешті, визначають, наскільки обов'язковим є впровадження цих вимог у національне законодавство [6, с. 208].

За трактуванням Р. Мюллерсона, поняття міжнародного стандарту в міжнародному праві нерозривно пов'язане з конкретними міжнародними документами. На його думку, це поняття включає широкий спектр різних норм, серед яких:

¹ Див.: Капліна О.В. «Міжнародні-правові стандарти захисту прав підсудного та їх імплементація у систему кримінального судочинства України» (2016). Вісник Національної академії правових наук України № 1(84). У цій праці авторка докладно аналізує міжнародні стандарти захисту прав підсудного та особливості їх впровадження в українське законодавство; Сімонович Д.В. «Європейські стандарти забезпечення прав людини у досудових стадіях кримінального процесу України» (2011). Монографія, Харків. У роботі досліджуються європейські стандарти забезпечення прав підсудного та їх реалізація в кримінальному процесі України.; Тищенко О.І. «Міжнародні стандарти прав людини у правосудді: проблеми реалізації в кримінальному процесі України» (2018). Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Автор розглядає практичні аспекти застосування міжнародних стандартів у кримінальному судочинстві [3].

положення міжнародних договорів, рішення міжнародних організацій, політичні угоди (такі як Гельсінський заключний акт), документи, прийняті на міжнародних зустрічах у Відні та Копенгагені, а також міжнародні звичаї [7, с. 31].

С. Черниченко пропонує лаконічне визначення міжнародних стандартів у сфері прав людини, розглядаючи їх як зобов'язання держав, які безпосередньо впливають з норм міжнародного права [8, с. 38]. Тут можемо стверджувати, що у юридичних джерелах досить поширена практика ототожнення міжнародних стандартів прав людини саме з обов'язками держав (наприклад, визначення їх як загальноприйняті правила поведінки держав щодо двох категорій осіб: власних громадян та інших осіб, які перебувають під їхньою юрисдикцією).

У юридичній науці поряд з поняттям міжнародних стандартів прав людини використовується термін «європейські стандарти», який розглядається як підкатегорія міжнародних стандартів. Так, зокрема, П. Рабінович надає цьому поняттю конкретне визначення: європейські стандарти прав людини - це норми і принципи щодо обсягу та змісту прав і свобод людини, які містяться в офіційних документах європейських міжнародних організацій та їхніх органів. Ці стандарти можуть мати як обов'язковий, так і рекомендаційний характер для національної юридичної практики держав» [14, с. 114]. Отже, можна побачити, що в інтерпретації цього науковця стандарти прав людини визначаються через комбінацію двох ключових юридичних категорій - принципів та норм, що регулюють права людини. Ця інтерпретація відрізняється від попередніх визначень, які ми розглядали (наприклад, від позиції, яка розглядає стандарти як правила поведінки держав, чи ототожнення їх з обов'язками держав).

Загальновизнані принципи міжнародного права визначаються як базові, імперативні норми, які визнаються всією міжнародною спільнотою і мають обов'язковий характер без можливості відхилення від них. Серед таких принципів особливе місце займають два: принцип загальної поваги до прав людини та принцип добросовісного виконання міжнародних зобов'язань. Що стосується загальновизнаної норми міжнародного права - це правило поведінки, яке міжнародна спільнота держав колективно визнає юридично обов'язковим. Детальне тлумачення цих принципів і норм можна знайти в офіційних документах ООН та її спеціалізованих інституцій.

Аналізуючи цей документ, можна побачити, що він не надає чіткого роз'яснення сутності загальновизнаних норм і принципів міжнародного права, а також не представляє їх вичерпного переліку, фактично перекидаючи відповідальність за тлумачення цих питань на правозасто-

совців. Більше того, таке тлумачення створило додаткову проблему щодо визначення юридичного статусу документів ООН та її спеціалізованих установ. За логікою цього акту, ці документи автоматично набувають статусу загальновизнаних міжнародних норм. Якби це положення реалізувалося на практиці, це могло б значно посилити механізми захисту прав особи.

Хоча наведені визначення загальновизнаних принципів і норм міжнародного права видаються простими та зрозумілими, і в цілому приймаються наукою міжнародного права, вони насправді досить поверхневі. Їх основний недолік полягає в тому, що вони пояснюють одні оціночні поняття через інші, такі ж нечіткі категорії. В результаті, залишається без відповіді ключове питання проблеми - які саме норми міжнародного права у сфері кримінального судочинства слід вважати загальновизнаними. Це створює практичну проблему для застосування цих норм у реальних справах.

За результатами ще у 2000 році опитування 40 суддів різних інстанцій щодо того, які міжнародні документи у сфері кримінального судочинства вони вважають джерелами загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, було отримано такий розподіл відповідей:

- переважна більшість (32 судді) назвали Європейську конвенцію про права людини 1950 року;
- 5 суддів вказали на Загальну декларацію прав людини 1948 року;
- лише 3 судді згадали міжнародні Пакти 1966 року;
- також 3 судді назвали інші документи;
- 9 суддів не змогли надати конкретну відповідь на це питання.

На практиці виявляється, що жоден міжнародний документ не має статусу універсально ратифікованого всіма країнами світу. Через це поняття «загальновизнаність» є доволі відносним. Проте існує група авторитетних міжнародних документів, норми яких визнаються та дотримуються більшістю держав та міжнародних організацій. До цих ключових документів належать: Статут ООН; Загальна декларація прав людини; Пакти про права 1966 року. Саме ці документи, як вважає більшість науковців, можна вважати джерелами загальновизнаних норм міжнародного права.

Існує суттєва проблема щодо віднесення гарантій прав підсудного до загальновизнаних принципів і норм міжнародного кримінально-процесуального права. Складність полягає в тому, що ці гарантії не зібрані в єдиному документі, а розпорошені по різних міжнародних договорах та звичаях. На відміну від національного права, де існують кодифіковані акти, міжнародне право не має подібної систематизації

норм. З такою оцінкою ситуації не можна не погодитися.

Можна запропонувати концептуальний підхід, згідно з яким усі міжнародно-правові норми, що стосуються гарантій прав підсудного, слід автоматично відносити до категорії загальноновизнаних норм і принципів. Підставою для цього є фундаментальний принцип поваги до прав і свобод людини, що відповідає сучасним демократичним тенденціям розвитку. Сам факт появи нового міжнародного документа у сфері прав і свобод особи свідчить про два важливі моменти: актуальність питання на міжнародному рівні; визнання світовою спільнотою необхідності суттєвого реформування діяльності міжнародних кримінальних інституцій, де центральне місце мають посідати права підсудного та механізми їх ефективної реалізації.

Виходячи з цієї логіки, слід визнати, що кожен новий міжнародний документ, який розширює обсяг прав підсудного, має автоматично набувати статусу загальноновизнаної норми без необхідності проходження процедури ратифікації.

Однак важливо зазначити, що загальноновизнаність норми, яка захищає права підсудного та механізми їх реалізації, визначається не її автономним існуванням, а комплексним ставленням до неї з боку трьох ключових суб'єктів: міжнародних судових інстанцій; держав; громадянського суспільства. Саме їхнє визнання норми як загальнообов'язкової визначає її реальний статус у міжнародному праві.

Норма зберігатиме лише декларативний характер і фактично ігноруватиметься правозастосовними органами доти, доки міжнародні органи кримінального правосуддя чітко не визначать свою позицію щодо неї. При цьому варто зауважити, що існуючі доктринальні матеріали не можуть слугувати достатньою підставою для застосування такої норми у конкретних правовідносинах. Як влучно зазначив Д. Холд (D. Hold), влада відображає цілі громадянського суспільства лише тією мірою, якою суспільство здатне ефективно контролювати реалізацію політико-правових процесів [11, р. 37].

Очевидно, що загальноновизнані принципи та норми не можуть повноцінно розкрити сутність міжнародних стандартів прав підсудного з двох причин: через їх недостатньо чітке визначення та надто узагальнену правову форму. Більше того, враховуючи, що основні документи, які містять ці загальноновизнані принципи і норми, були створені понад 50 років тому, вони певною мірою застаріли, особливо з огляду на стрімкий розвиток людської цивілізації за цей період.

Проте це не свідчить про втрату соціальної цінності цих документів. Навпаки, сучасний стан можна охарактеризувати як еволюцію закладених у них стандартів у нову якість. Тепер сутніс-

не розуміння певних положень виходить за межі початкового визначення і являє собою складну систему, що поєднує як основні стандарти, так і нові, пов'язані з ними, але вже самостійні норми. Це особливо яскраво проявляється в сучасних міжнародних договорах (як універсальних, так і регіональних), що спеціально розроблені для покращення гарантій прав особи у кримінальному процесі.

У сфері міжнародного кримінально-процесуального права існують застереження до міжнародних угод щодо прав людини, які мають обмежувальний характер. Це зумовлено не лише їхньою універсальністю, але й тим, що в цих угодах не діє традиційний для міжнародного права принцип взаємності. На відміну від звичайних міжнародних договорів, де порушення однією стороною своїх зобов'язань дає право іншій стороні діяти аналогічно, такий підхід є неприпустимим щодо угод, які стосуються прав людини.

На сучасному етапі існує великий корпус документів про гарантії правового статусу підсудного, ухвалених різними міжнародними організаціями (Генеральна Асамблея ООН, Комісія з попередження злочинності та кримінального правосуддя, Економічна та Соціальна Рада ООН, Конгрес ООН з попередження злочинності та поведіння з правопорушниками, Рада Європи, ОБСЄ та інші). З точки зору доктрини міжнародного права, ці акти не належать ні до міжнародних договорів, ні до загальноновизнаних принципів та норм міжнародного права, а мають рекомендаційний характер. Проте їхня роль є подвійною: вони не лише розробляють механізми ефективного впровадження існуючих міжнародних стандартів правового статусу підсудного в міжнародному кримінальному судочинстві, але й закладають фундамент для якісної трансформації цих стандартів.

Зазвичай такі документи класифікують як «м'яке право», оскільки вони мають рекомендаційний характер, і їх невиконання не передбачає юридичної відповідальності. Однак недотримання цих норм може негативно вплинути на репутацію відповідного органу. При цьому «м'які норми» мають важливу перевагу: вони надають праву необхідної гнучкості, дозволяючи йому адаптуватися як до специфіки відносин, що регулюються, так і до інтересів суб'єктів цих відносин [12, с. 175].

Хоча значення таких документів давно визнається важливим, їх трансформація в обов'язкові правові акти у найближчій перспективі малоімовірна. Це пояснюється тим, що документи міжнародних організацій виконують одну з двох функцій: або слугують підготовчим матеріалом для майбутніх міжнародних договорів, або пропонують альтернативне рішення, коли сторонам не вдається досягти консенсусу. Проте, незалежно від їхнього статусу, ці рекомендаційні документи відображають сучасне бачення міжнародною

спільнотою стандартів правового статусу підсудного в міжнародному кримінальному судочинстві.

Отже, як бачимо, міжнародні стандарти прав підсудного - це прогресивні норми-принципи, розроблені міжнародною спільнотою для визначення правового статусу підсудного в кримінальному процесі. Це динамічна система, яка не обмежується лише загальноновизнаними принципами та нормами міжнародного права. Здебільшого ці стандарти є морально-політичними зобов'язаннями, рівень дотримання яких слугує індикатором демократизації суспільства, якості відносин між особою і державою та розвитку громадянського суспільства. Ці стандарти сформульовані як базові принципи, але їх лаконічність часто ускладнює практичне застосування та розуміння. В європейській системі цю проблему вирішує спеціалізований суд з прав людини, який надає офіційні тлумачення положень конвенції. Натомість універсальна система стандартів такого механізму не має. Через це різні органи кримінального судочинства пропонують власні підходи до тлумачення та реалізації міжнародних стандартів.

Висновки. Таким чином, аналіз міжнародних стандартів правового статусу підсудного виявляє складну та динамічну систему, що постійно еволюціонує. При цьому існує суттєва проблема термінологічної невизначеності поняття «міжнародні стандарти», оскільки відсутнє його єдине легальне визначення, спостерігається отождивлення з різними правовими категоріями та немає чітких критеріїв віднесення норм до загальноновизнаних. Система джерел міжнародних стандартів включає як загальноновизнані міжнародні документи (Статут ООН, Загальна декларація прав людини, Пакти 1966 року), так і регіональні стандарти та акти «м'якого права».

Основними проблемами практичного застосування міжнародних стандартів залишаються розпорошеність норм у різних міжнародних документах, відсутність універсального механізму тлумачення (на відміну від європейської системи) та складність імплементації в національні правові системи. При цьому, хоча трансформація «м'якого права» в обов'язкові норми мало ймовірна, спостерігається зростання ролі рекомендаційних документів як індикаторів розвитку стандартів.

Дотримання міжнародних стандартів прав підсудного виступає важливим показником рівня демократизації суспільства, якості відносин між особою і державою, розвитку громадянського суспільства та ефективності судової системи. Саме тому подальший розвиток цієї системи потребує створення ефективних механізмів імплементації та тлумачення міжнародних стандартів, а також підвищення рівня їх розуміння та застосування правниками на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: позиція держави та погляд громадянського суспільства (Збірка документів) / Упорядн. О.М. Руднева, Г.О. Христова; наук. ред. О.М. Руднева. К.: Істина, 2007. 277 с.
2. Капліна О.В. Міжнародні-правові стандарти захисту прав підсудного та їх імплементація у систему кримінального судочинства України (2016). *Вісник Національної академії правових наук України*. № 1(84); Сімонович Д.В. Європейські стандарти забезпечення прав людини у досудових стадіях кримінального процесу України (2011). *Монографія*, Харків; Тищенко О.І. Міжнародні стандарти прав людини у правосудді: проблеми реалізації в кримінальному процесі України (2018). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*.
3. Руднева О.М. Поняття та ознаки міжнародних стандартів прав і свобод людини. *Держава і право*. Випуск 49. С. 17–22.
4. Rehman, Javid. *International Human Rights Law: A Practical Approach*. 2020. 331 p.
5. Рабинович П.М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина: *навч. посіб.* К.: Атіка, 2004. 332 с.
6. Буткевич В.Г. Міжнародне право: Основні галузі права. К., 2004. 511 с.
7. Мюллерсон Р.А. Права людини: ідеї, норми, реальність. 1991. 311 с.
8. Черниченко С.В. Права людини та гуманітарна проблематика в сучасній дипломатії. *Журнал міжнародного права*. 1992. № 3. С. 36–39.
9. Рабинович П.М. Європейські стандарти прав людини: онтологічні, гносеологічні та праксеологічні аспекти. *Вісник Академії правових наук України. До 10ти річчя Академії правових наук України*. С. 112–115.
10. Данко В.Й., Белов Д.М. Застосування рішень Конституційного суду в кримінальному судочинстві: окремі питання. *Матеріали міжнародного круглого столу «Функціонування судових і правоохоронних органів в умовах війни: конституційні та міжнародно-правові маркери» (м. Ужгород, 27 жовтня 2022 р.)*. С. 25–28.
11. Hold D. *Models of democracy*. Stanford. 1987. 255 p.
12. Данко В.Й., Белов Д.М. Правові позиції Конституційного Суду України: аналіз правової доктрини. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 73(5). 2022. С. 174–182.